

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.637

DOI: [https://doi.org/ 10.18524/2411-2054.2018.31.143482](https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.31.143482)

О. В. Коч, аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Економіко-правовий факультет

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ АРБІТРАЖНИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У роботі досліджено особливості судового розгляду справ про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень в Україні, його вплив на міжнародний імідж та економіку держави. Представлені результати аналізу судової практики України по даній категорії справ за період з 2013 по перше півріччя 2018 рр. Досліджені загальні тенденції судової практики, зокрема, співвідношення показників кількості задоволених та відмовлених клопотань, підстави відмов, кількість клопотань про перегляд судових рішень та вирішення питань щодо такого перегляду, територіальний розподіл справ. Проаналізовано перспективи нового порядку визнання та виконання іноземних арбітражних рішень в Україні з огляду на результати аналізу судової практики України на передодні проведення реформи.

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, проарбітрабельність.

Справи про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень займають суттєву частку у економіці України. Зручність розгляду справ даної категорії є гарантією для суб'єктів зовнішньоекономічних відносин невторчання держави у приватні відносини та конфіденційності. В результаті численних спроб реформування, 15.12.2017 р. в Україні набув чинності новий порядок визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, впроваджений Законом від 03.10.2017 № 2147-VIII, спрямований на сприяння виконанню арбітражних рішень [7].

Постановка проблеми. Невизначеність процесуального порядку визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, зокрема, існування більш обтяжливого механізму, аніж передбачено на міжнародному рівні Конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. (далі – «Нью-Йоркська конвенція») [1], зумовило формування неоднозначної судової практики, що супроводжується ризиками відмови у визнанні та виконанні рішень міжнародного комерційного арбітражного суду (далі - «МКАС») з формальних причин, затягуванням строків судового розгляду, ймовірністю перегляду справи по суті та винесення рішення державним судом, що не відповідає рішенню МКАС або не забезпечує його виконання у повному об'ємі. Закріплення за державою статусу не дружньої до арбітражу зумовлює уникнення учасниками зовнішньоекономічних відносин юрисдикції України, що є однією з причин відтоку іноземних інвестицій з держави.

Формально справи даної категорії є безспірними, адже державний суд вправі відмовити у визнанні та виконанні рішень МКАС виключно з підстав процесуального характеру, вичерпний перелік яких визначено у Нью-Йоркській конвенції, учасниками якої є 156 держав, у тому числі і Україна [1]. Крім того, державний суд не має права переглядати справи даної категорії по суті та не розглядає заяви сторін про скасування рішень МКАС, адже це питання регулюється окремими національними порядками.

Поряд з цим вирішення даних справ має істотне значення як для міжнародного іміджу, так і для економіки держави.

Справи про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень завжди включають іноземний елемент. Зазвичай заявником у таких справах є іноземна юридична особа, а боржником – юридична особа України. Предметом справ даної категорії у більшості випадків є визнання та виконання рішень МКАС при Торгово-промисловій палаті України, проте майже 50% заяв стосуються рішень провідних МКАС світу, створених при міжнародних комерційних організаціях та, які мають вплив на міжнародному ринку, зокрема, це Німецький арбітражний інститут (DIS), МКАС при міжнародній торговій палаті у Парижі (ICC), Міжнародний центр по вирішенню спорів у Нью-Йорку при Американській Арбітражній Асоціації (ICDR), МКАС при Міжнародній організації торгівлі зерном та кормами (GAFTA), Лондонський суд Міжнародного Арбітражу (LCIA), Віденський міжнародний арбітражний центр (VIAC), Арбітражний інститут при торговій палаті Стокгольма (SCC), Арбітражний інститут при торгових палатах Швейцарії (SCAI).

Оцінка національного механізму визнання та виконання рішень МКАС враховується при формуванні рейтингу держав за сприятливістю умов ведення бізнесу «Doing Business», що формується Світовим Банком. За даними рейтингу як у 2017 р., так і у 2018 р. Україна займає 76 місце (із 190) у загальному рейтингу та 119 місце у рейтингу забезпечення виконання контрактів, при формуванні якого враховуються індекс альтернативних методів вирішення спорів (Україна: 1,5 із 3 балів) та індекс ефективності розгляду судових справ (Україна: 2 з 6 балів) [2].

Щодо значення справ про визнання та виконання рішень МКАС для економіки держави, показовим є співвідношення суми, що пред'явлена до стягнення по даним справам до ВВП України. Даний показник склав 0,38% від реального ВВП України станом на 2017 р., 0,46% – на 2016 р. та 0,09% на 2015 р. Крім того, за даними на перше півріччя 2017 рік, суми пред'явлені до стягнення у справах про визнання та виконання рішень МКАС (0,004% всіх справ) склали 12,3% від загальної суми, що пред'явлена до стягнення у справах, розглянутих місцевими судами у порядку цивільного судочинства [4].

Питання оптимізації порядку визнання та виконання рішень МКАС та приведення його у відповідність до міжнародних норм розглядалися неодноразово. Так, 15.12.2017 р. на підставі Закону від 03.10.2017 р. № 2147-VIII набули чинності зміни до Цивільного процесуального кодексу України (надалі - ЦПК) та встановлено новий порядок визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, вперше структурно виділений у окремий розділ у ЦПК [7].

При оцінці ефективності розгляду справ про визнання та виконання рішень МКАС слід враховувати показники щодо кількості задоволених клопотань, підстав відмов у задоволенні, кількості клопотань про перегляд судових рішень та вирішення судами питань щодо такого перегляду.

Так, необмежена кількість переглядів справи у поєднанні з неможливістю нарахування відсотків за порушення грошового зобов'язання фактично пов'язана зі знеціненням суми стягнення за арбітражним рішенням.

Попри судову практику новий порядок визнання та виконання рішень МКАС встановив, що якщо в арбітражному рішенні передбачена сплата відсотків або пені, суд визначає суму боргу з урахуванням відсотків та пені до моменту виконання арбітражного рішення [16, ч. 4 ст. 479] з метою забезпечення інтересів та очікувань стягувача. При цьому, з 01.01.2019 р. вступає в силу ч. 5 ст. 479 ЦПК, відповідно якої остаточна сума відсотків (пені) має розраховуватись за правилами, визначеними у рішенні суду, органом, який здійснює примусове виконання [16, ч. 5 ст. 479].

Враховуючи приписи ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [5, ст. 6]. Так, до моменту набуття чинності зазначеною нормою 01.01.2019 р., суди формально не мають право самостійно встановлювати правила розрахунку суми відсотків, а відповідно виконавці здійснювати такі розрахунки.

Проте, Верховний Суд України при вирішенні справи про визнання та виконання рішення МКАС при GAFTA, яка розглядалась судами України понад 6 років, зайняв критичну позицію з приводу нарахування відсотків. У Постанові від 15.05.2018 р., Верховний Суд встановив, що до 01.01.2019 р. наявна прогалина у праві, проте нарахування відсотків виконавцем до моменту виконання зобов'язання боржником, не заборонено законом. Визначення порядку нарахування відсотків до моменту виконання рішення є розумним балансом між приватним інтересом стягувача та публічним інтересом у виконанні цього рішення [19]. Враховуючи, обов'язковість висновків Верховного Суду, дана постанова формально може розцінюватись як підстава для визначення судами порядку нарахування відсотків та здійснення розрахунків на етапі примусового виконання.

Окремої уваги заслуговує питання територіальної підсудності справ про визнання та виконання рішень МКАС. Протягом останніх 3 років 39 % клопотань були розглянуті місцевими судами Київської області (36 % - 2015 р., 49 % - 2016 р., 33 % - 2017 р.), у той час як у середньому 17 % було розглянуто судами Дніпропетровської, 9 % – Запорізької, 8 % – Одеської областей.

Відповідно до нового порядку розгляд справ даної категорії передано від місцевих судів за місцезнаходженням боржника [20, ст. 392] до компетенції апеляційного суду Києва [16, ч. 3 ст. 475]. Так, порядок визнання та виконання рішень МКАС частково повернувся до норм 2001 - 2005 рр., коли справи розглядались апеляційними судами як судами першої інстанції [6, ст. 4].

Зміну територіальної підсудності можна обґрунтувати зменшенням кількості судових інстанцій у розгляді справ про визнання та виконання рішень МКАС до двох – Апеляційний суд м. Києва та ВССУ з метою скорочення строків та забезпечення більш професійного розгляду. Проте, не враховується, що сторонам має бути забезпечено найменш обтяжливий порядок визнання та виконання рішень МКАС, що не узгоджується з вимогою бути присутніми на судовому розгляді у Києві, якщо місцезнаходження сторін в інших містах України, а як демонструє судова практика понад 60% справ розглядається судами не Київської області. Так,

мета скорочення строків розгляду справ даної категорії могла б бути досягнута шляхом передання справ до підсудності апеляційних судів України. Мета забезпечення більш професійного розгляду справ може бути забезпечена шляхом створення спеціалізованого суду.

Поряд з цим, як вже зазначалось вище, ЦПК у новій редакції вирішив низку суперечливих питань, що сформувались на практиці та у деяких випадках призводили до неможливості повноцінного виконання рішень МКАС, зокрема: 1) визначено обов'язок у заяві про визнання та виконання арбітражного рішення вказувати вимогу видати виконавчий лист; 2) суд зобов'язано визначати суму, що підлягає сплаті, з урахуванням відсотків та пені до моменту виконання арбітражного рішення, з визначенням порядку їх нарахування; 3) суд зобов'язано суму у валюті перераховувати у гривні виключно за заявою стягувача [16].

Крім того, ЦПК у новій редакції було впроваджено новий порядок, що стосується визнання і надання дозволу на добровільне виконання рішення МКАС, відповідно до якого боржник подає відповідну заяву до суду, а суд виносить ухвалу, яка є підставою для видачі виконавчого листа [16, ст. 480].

Новий механізм має особливе значення з огляду на валютне законодавство України. Відповідно до пп.20 п.6 постанови Національного Банку України «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» від 13.12.2016 р. № 410 в Україні діє заборона на купівлю та перерахування іноземної валюти, у тому числі на підставі індивідуальної ліцензії. Винятком з цієї норми на підставі змін від 29.03.2018 р. стало перерахування іноземної валюти за кордон з метою виконання рішень МКАС резидентом-боржником, який отримав індивідуальну ліцензію Національного Банку [17]. Так, формально боржник, який має намір виконати арбітражне рішення, за яким має перераховуватись валюта за кордон, зобов'язаний звернутись до суду з заявою про визнання та надання дозволу на добровільне виконання рішення МКАС в Україні [16, ст. 480].

Станом на перше півріччя 2018 р. апеляційним судом м. Києва було розглянуто одну справу, у якій задоволено заяву боржника-резидента України про визнання і надання дозволу на добровільне виконання рішення LCIA, яким передбачалось перерахування боржником грошових коштів у фунтах стерлінгах юридичній особі, зареєстрованій у Швейцарії [18].

Так, порядок надання дозволу на добровільне виконання рішень МКАС є важливим механізмом забезпечення партнерських відносин та захисту інтересів стягувача з огляду на чинні валютні обмеження в Україні.

Висновки. Справи про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень за кількістю є нечисленними, проте мають істотне значення як для міжнародного іміджу, так і для економіки держави, про що свідчить співвідношення суми вимог за клопотаннями про визнання та виконання рішень МКАС, заявлених до судів першої інстанції, до рівня ВВП держави.

Дослідження судової практики продемонструвало, що в період з 2013 по 2017 рр. було сформовано низку прецедентів, які обтяжували порядок визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Державні суди здебільшого визнають та надають дозвіл на примусове виконання рішень МКАС. Проте, за аналогією до процесуального порядку у позовному провадженні, суди вимагали від заявника подання документів, не передбачених міжнародними нормами. Це свідчить про

- [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65040970>.
12. Ухвала ВССУ по справі № 519/459/16-ц від 31.05.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66870283>.
 13. Ухвала ВССУ по справі № 6-47255св14 від 30.09.2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52807508>.
 14. Ухвала ВССУ по справі № 6-8077св15 від 23.09.2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52411892>.
 15. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва по справі №761/37045/15-ц від 01.07.2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58807515>.
 16. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (в ред. від 15.12.2017 р.) // Офіційний вісник України, 2004. - № 16, с. 11, Ст. 1088.
 17. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України: Постанова Національного банку України від 13.12.2016 № 410 // Офіційний вісник України, 2017 р. - № 5, с. 56, Ст. 174.
 18. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 21.05.2018 р. по справі №796/111/2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74121260>.
 19. Постанова Верховного Суду по справі №759/16206/14-ц від 15.05.2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74630452>.
 20. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (в ред. від 03.08.2017 р.) // Офіційний вісник України, 2004. - № 16, с. 11, Ст. 1088.

Стаття надійшла 18.09.2018 р.

Е. В. Коч, аспірантка

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Экономико-правовой факультет
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРИЗНАНИЕ И ИСПОЛНЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ АРБИТРАЖНЫХ РЕШЕНИЙ В УКРАИНЕ: ТЕНДЕНЦИИ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ

Резюме

Статья посвящена анализу судебной практики за 2013 – первое полугодие 2018 гг. по делам о признании и исполнении иностранных арбитражных решений и ее влиянию на реформирование процессуального законодательства Украины в этой сфере.

Дела о признании и исполнении арбитражных решений имеют существенное значение, как для международного имиджа, так и для экономики государства. Несмотря на то, что суды придерживаются проарбитражной позиции, в судебной практике за последние 5 лет было сформировано ряд прецедентов, отягчающих порядок признания и исполнения арбитражных решений, что стало причиной для проведения реформы.

Так, 15.12.2017 г. в Украине вступил в силу новый порядок, который решил ряд спорных вопросов, в частности: 1) исполнительный лист выдается на основании заявления взыскателя о признании и исполнении арбитражного решения; 2) сумма долга по арбитражному решению определяется с учетом процентов и пени до момента его исполнения; 3) сумма долга в иностранной валюте подлежит пересчету в гривны по заявлению взыскателя.

Хотя, сравнительно короткий период рассмотрения дел о признании и исполнении арбитражных решений по новому порядку не позволяет оценивать его эффективность, но устранение пробелов в праве, которые выявлены в судебной практике, свидетельствует о его перспективности.

Ключевые слова: международный коммерческий арбитраж, признание и исполнение арбитражных иностранных решений, проарбитрабельность.

O. V. Koch, PH.D. Student
Odessa I. I. Mechnikov National University
Economics and Law Faculty
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF FOREIGN ARBITRAL AWARDS IN UKRAINE: COURT PRACTICE TENDENCIES

Summary

The article is devoted to the analysis of the court practice of 2013 – first half of 2018 in cases on recognition and enforcement of foreign arbitral awards and its influence on the reformation of the procedural legislation of Ukraine in this field.

The cases on recognition and enforcement of arbitral awards have a significant meaning both for the international image and economy of the state. Despite the courts follow a pro-arbitration approach; the court practice in Ukraine for the last 5 years has formed a number of requirements that complicated the procedure of recognition and enforcement of arbitral awards that became a reason for renewing of it.

Thus, 15.12.2017 in Ukraine the new procedure came into force that solved some collisions, in particular: 1) the enforcement order shall be issued on the ground of the claim on recognition and enforcement of arbitral award; 2) the amount of recovery under the arbitral award shall be determined including interests and penalty up to the moment of execution; 3) the recovery in the foreign currency shall be converted into the UAH, if claimant is asking for that.

Although, a relatively short period of conducting proceedings in cases on recognition and enforcement of arbitral awards under the renew procedure does not allow to estimate its efficiency, the elimination of gaps in law enforcement practice promising the procedure to be prospective.

Key words: international commercial arbitration, recognition and enforcement of foreign arbitral award, pro-arbitration approach.